

Διδασκάλισσαι ἐκ Κυθρέας διδάξασαι πρὸ τοῦ περὶ Παιδείας νόμου τοῦ 1923

ΧΡ. ΛΟΓΓΙΝΟΥ

Ἡ κωμόπολις Κυθρέα ἀσφαλῶς θὰ ἦτο μεταξύ τῶν πρώτων κωμοπόλεων — ἂν ὄχι ἢ πρώτη — τῆς νήσου μας πού εἶχε νὰ παρατάξῃ τοὺς περισσοτέρους διδασκάλους καὶ διδασκαλίσσας — προτοῦ τὸ ὁδικὸν συγκοινωνιακὸν δίκτυον ἀναπτυχθῆ εἰς τὸν βαθμὸν πού ἔχει φθάσει σήμερον — καὶ τοῦτο διότι ἡ Κυθρέα εὐρίσκεται πλησίον τῆς Λευκωσίας πού εἶχε τότε τὰ μοναδικὰ ἐν Κύπρῳ Διδασκαλεῖα, ἐν τῶν ἀρρένων καὶ ἐν τῶν θηλέων πού ἦτο εὐκόλον δι' ἕνα γονέα νὰ στείλῃ ἕνα ἢ δύο παιδιὰ του εἰς Λευκωσίαν δι' ἀνωτέραν μόρφωσιν¹.

Αἱ διδασκάλισσαι αὐταὶ — διὰ τὰς διδασκαλίσσας ἀναφερόμεθα — ὑπηρέτησαν τότε, πρὸ τοῦ νόμου τοῦ 1923, τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν εἰς τὴν Κυθρέαν καὶ περίχωρα ἀνιδιστελῶς καὶ μετὰ πολλοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἔθνικου ζήλου διδάξασαι, ἐνεφύσησαν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἑλληνίδων μαθητῶν τῶν τὰ νάματα τῆς χριστιανικῆς ἡμῶν πίστεως καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἰδεώδη τῆς φυλῆς μας εἰς ἕνα ὑπόδουλον ἑλληνικὸν τόπον, ὡς ἦτο τότε ἡ νῆσος μας. Δὲν εἶχον τὸ ἐπάγγελμα τῆς διδασκαλίσσης ὡς βιοποριστικὸν μόνον ἐπάγγελμα, ἀλλὰ ἐπάγγελμα ἡμιθλῶν με ἡμιθλῶ καὶ εὐγενῆ ἰδανικὰ ἦσαν δηλαδὴ διδασκάλισσαι τοῦ Γένους, σκοπὸν ἔχουσαι

νὰ καταρτίσουν τὰς μαθητριάς των, τὰς μελλούσας μητέρας, ἀκραίφνεις ἑλληνίδας καὶ εὐσεβεῖς χριστιανὰς πού νὰ γαλουχοῦν τὰ τέκνα των με τὰς παραδόσεις καὶ τὰ ἠθη τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς μας καὶ ἐπὶ τῶν ὑποίων νὰ βασίζεται καὶ νὰ θεμελιούται καὶ νὰ ἀνδρῶται ὁ Κυπριακὸς ἑλληνισμός. Ἐξ οὗ ἡ εὐάνδρος Κυθρέα εὐρίσκετο καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τῶν ἔθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐκδηλώσεων πού ἐσυνεχίζοντο ἀδιαλείπτως καὶ μέχρι τῆς τουρκικῆς εἰσβολῆς τὸ 1974. Δηλαδή αἱ ἰδιδασκάλισσαι αὐταὶ ὑπῆρξαν οἱ θεμελιωταὶ τῶν στερρῶν θεμελιῶν τοῦ Ἔθνους ἡμῶν καὶ τῆς θρησκείας εἰς τὰς ἀγνάς ψυχὰς τῶν ἑλληνίδων μαθητῶν αὐτῶν. Τὰ ἰδανικὰ δὲ αὐτὰ μετεδίδοντο ἀναλλοιώτως ἀπὸ γενεᾶν εἰς γενεᾶν μέχρι τῆς ὑποδουλώσεως τῆς εὐάνδρου κωμοπόλεώς μας. Ὑφίστανται ὁμως «σὰν τὴ σπιθαμὴν κριμμένην στὴ στάκτην» πού κάποιοι ἱερὰν στιγμὴν θὰ ἀνάψουν καὶ θὰ ἐκδηλωθοῦν. Καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη, αἱ ἐν τῇ ζωῇ εὐρισκόμεναι γυναῖκες — γραῖαι — πού ὑπῆρξαν μαθήτριάς τῶν ἀειμνήστων αὐτῶν διδασκαλισσῶν, ἀναφέρονται εἰς τὰ ὀνόματά των καὶ ὀμιλοῦν μετὰ σεβασμοῦ δι' αὐτάς, ἐκφράζουσαι οὕτω τὴν εὐγνωμοσύνην των με τὰ πλέον κολακευτικά καὶ ἐπαινετικά λόγια, μακαρίζουσαι ταύτας.

1. Ἡ ἀνωτέρα μόρφωσις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Κύπρῳ ἦτο διὰ μὲν τοὺς ἄρρενας ἢ φοιτητῆς εἰς τὸ Κλασσικὸν Γυμνάσιον ἢ εἰς τὸ Π. Διδασκαλεῖον, διὰ δὲ τὰς θήλειαις τὸ Διδασκαλεῖον θηλέων τῆς Φανερωμένης.

Εἰς τὸ ἐν ὄψει σύντομον κεφάλαιον — ὡς ἀνωτέρω εἶπομεν — θὰ ἀναφερθῶμεν ἐν συντομίᾳ, μόνον εἰς τὰ ὀνόματα ἐκείνων τῶν διδασκαλισσῶν πού ἐγεννήθησαν ἐν Κυθρέᾳ καὶ πού ὑπηρέτησαν ἐν αὐτῇ καὶ εἰς τὰ περίχωρα πρὸ τοῦ νόμου τοῦ 1923, διὰ τοὺς

Ἡ εἰς τὸ μέσον τῆς δευτέρας σειρᾶς καθημένη καὶ κρατοῦσα τὴν γραφίδα εἶναι ἡ Εὐφροσὶα Μ. Νικολαΐδου ὅταν ἦτο τελειόφοιτος εἰς τὸ Ἀρσάκειον τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1908 φωτογραφουμένη μετὰ τῶν συμμαθητριῶν τῆς.

διδασκάλους δὲ τῆς περιόδου ἐκείνης θὰ ἀσχοληθῶμεν ἀργότερον εἰς ἄλλο κεφάλαιον πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μικρᾶς αὐτῆς ἐρεύνης. Ἀπὸ πληροφορίας λοιπὸν ποὺ κατορθώσαμεν νὰ περισυλλέξωμεν αὐταὶ ἦσαν:

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ κόρη τοῦ Χ' Γιώργου ἀπὸ τὴν Χρυσίδα, ἀδελφὴ τοῦ Χ' Στυλλῆ Χ' Γιώργου. Εἰργάσθη ὡς διδασκάλισσα εἰς Χρυσίδα καὶ Βώνην. Ὑπανδρεύθη τὸν Μιχαὴλ Κουσιουμῆ ἐκ Λευκονοϊκοῦ ποὺ διατηροῦσε οἰνοπνευματοπωλεῖον εἰς Λευκωσίαν.

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ Χ' ΛΟΥΚΑ Π' ΠΕΤΡΟΥ ἀπὸ τὴν ἐνορίαν Ἀγ. Μαρίνης Κυθρέας, ἐγγεννήθη περὶ τὸ ἔτος 1872. Ἀπεφοίτησεν ἐκ τοῦ Διδασκαλείου θηλέων εἰς Λευκωσίαν τὸ 1890, εἰργάσθη ὡς διδασκάλισσα ἐπὶ 27 ἔτη, τὰ περισσότερα εἰς Κυ-

θρέαν, ἐπίσης εἰς Χρυσίδα, Νέον Χωρίον Κυθρέας, Κλεπίνην, Ἅγιον Ἐπίκτητον. Ἦτο ἀρίστη διδασκάλισσα. Περὶ τὸ 1913 ὑπανδρεύθη τὸν ἐκ Συρκανιάς Κυθρέας Χρυσανθον Κωνσταντίνου, Μ. Παττάλαν² ἀποκτήσασα δύο τέκνα ἐξ ὧν τὸ ἕν ζῆ μέχρι σήμερον, εἶναι ὁ Ἀνδρέας Χρ. Κωνσταντινίδης ἐμπορευόμενος εἰς Λευκωσίαν. Εἰργάσθη ὡς εἴπομεν κατὰ συνέχειαν ἐπὶ 27 ἔτη καὶ τὸ 1917 ἀπεβίωσε, ταφεῖσα εἰς τὸν

2. Ὁ Μ. Παττάλας ἦτο πάππος τοῦ Χρυσάνθου συζύγου τῆς διδασκαλίσης Χρυσταλλένης Χ' Λουκά. Ἀπηγγονίσθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1821 μετὰ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων Κυπρίων προκρίτων.

περίβολον τῆς Ἀγίας Μαρίνης³ πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος πλησίον τοῦ ἱεροῦ ἐκεῖ ποῦ ἦτο τὸ ὑπερύψηλον κυπαρίσσι, — τὸ κυπαρίσσι τῆς Ἀγίας Μαρίνης ὅπως ἀπεκαλεῖτο ἀπὸ τοὺς ντόπιους καὶ ξένους — 200 περίπου ἐτῶν καὶ ποῦ ἦτο ὁρατὸν μόλις ἐξήρχετό τις ἐκ Λευκωσίας πρὸς Κυθρέαν. Δυστυχῶς ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς εἰσβολῆς ἀπερισκέπτως σκεπτόμενοι οἱ τότε ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι τὸ ἔκοψαν, δῆθεν πῶς θὰ ἐξεριζώνετο ὑπὸ τῶν ἀνέμων.

ΑΘΗΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ ἀπὸ τὴν οἰογένειαν τῶν Κονόμιδων τῆς Κυθρέας, εἰργάζετο ὡς διδασκάλισσα ἀπὸ τοῦ 1904 καὶ εἰργάσθη καὶ ὀλίγα ἔτη μετὰ τὸν νόμον τοῦ 1923. Ἐσταμάτησε τὸ διδασκαλικὸν ἐπάγγελμα ὅταν ὑπανδρεύθη τὸν ἐκ Καϊμακλίου Μιχαὴλ Χαραλάμπους (Καταστρόφαν) ποῦ καὶ αὐτὸς ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰσβολέων τὸ 1974.

ΜΑΡΙΑ Χ' ΜΙΧΑΗΛ τὸ γένος Κακουλή ἐκ τῆς ἐνορίας Ἀγ. Μαρίνης, ἐξαδέλφη τοῦ ἀλευροεμπόρου Γεωργίου Νουσκᾶ.

ΧΡΥΣΤΑΛΛΕΝΗ ΜΙΤΣΙΔΗ ἐκ Χρυσίδας Κυθρέας, εἰργάζετο ὡς διδασκάλισσα ἀπὸ τοῦ 1903 εἰς Κυθρέαν καὶ πρόστιχ, ἐνυμφεῦθη εἰς Μιὰν Μηλιᾶν ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη. Ἐξηκολούθει νὰ ἐργάζεται καὶ μετὰ τὸν νόμον τοῦ 1923 καὶ τελευταία εἰς Καραβάν.

ΚΑΤΙΝΑ ΣΩΤΗΡΗ ΑΒΡΑΑΜΙΔΟΥ ἐκ Χρυσίδας Κυθρέας ἐξαδέλφη τῆς μ. Διευθυντρίας τοῦ Παρθενωγαγείου Φανερωμένης Ἑλένης Χριστοῦ. Εἰργάσθη εἰς Λευκωσίαν.

ΚΑΛΛΙΣΘΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, μεγαλύτερα ἀδελφή τῆς Ἀθηνᾶς Οἰκονομίδου, εἰργάσθη εἰς Λάρνακα ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη νυμφευθεῖσα ἐκεῖ.

Ἡ ἀείμνηστος β/σσα Εὐανθία Μ. Νικολαΐδου — Μιχ. Ἀνδρονίκου εἰς προκεχωρημένην ἡλικίαν.

ΕΥΑΝΘΙΑ ΜΙΧΑΛΑΚΗ ΝΟΚΟΛΑΪΔΟΥ — τὸ γένος Κολόδαττου —. Εἰς τὸ Δημοτικὸν Σχολεῖον Κυθρέας ὑπῆρξεν μαθήτρια τῆς Χρυσταλλένης Χ' Λουκᾶ Π' Πέτρου. Ὡς ἀρίστη μαθήτρια ποῦ ἦτο καὶ μετὰ πολλὰ ἄλλα προσόντα ποῦ εἶχε, ἡ διδασκάλισσά τῆς Χρυσταλλένη παρῴτρυνε τοὺς γονεῖς τῆς καὶ τὴν ἔστειλαν εἰς τὸ Παρθενωγαγεῖον τῆς Λευκωσίας διὰ νὰ τελειώσῃ ὡς διδασκάλισσα. Καὶ ἐκεῖ ἤρριστευεν καὶ μετὰ τὴν ὀγδόην τάξιν καὶ κατόπιν διαγωνισμοῦ ἐλθοῦσα πρώτη, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς τότε σχολικῆς ἐφορείας Λευκωσίας, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ μ. Ἀχιλλεὺς Λιασίδης Δήμαρχος Λευκωσίας, εἰς τὸ Ἀρσάκειον τῶν Ἀθηνῶν μετὰ ὑποτροφίαν τοῦ «Ταμείου Βασιλίσσης Βικτωρίας»⁴ ὅπου μετὰ τριετὴ φοί-

3. Τότε τὰ νεκροταφεῖα ἦσαν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκάστης ἐκκλησίας καὶ κάθε νεκρὸς ἐθάπτετο εἰς τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐνορίας του.

4. Ἡ βασίλισσα Βικτώρια τῆς Ἀγγλίας εἶχεν ἰδρύσει ταμεῖον εἰς τὰς πλείστας ἀποικίας τῆς διὰ ἀνωτέρας σπουδᾶς μετὰ ὑποτροφίαν, τῶν ἀρίστων σπουδαστῶν εἰς τὰ σχολεῖα Μέσης Παιδείας.

Ἡ ἀείμνηστος δ/σσα Χρυσταλλένη Χ΄΄ Λουκά μετὰ τοῦ συζύγου της Χρυσάνθου Κ. Παττάλα κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ γάμου των τὸ 1912.

τησιν ἀπεφοίτησεν ὡς διδασκάλισσα ἀριστεύσασα καὶ ἐκεῖ. Ἐλθοῦσα ἐν Κύπρῳ τὸ 1908 διορίσθη ὡς διευθύντρια εἰς τὸ Παρθενγωγεῖον Κυρηνείας, καὶ κατόπιν εἰς Κυθρέαν μέχρι τοῦ 1921 ποῦ ὑπανδρεύθη τὸν ἐκ Κυθρέας, τότε διδάσκαλον καὶ κατόπιν ἐπιθεωρητὴν τῆς κατωτέρας παιδείας, μ. Μιχαὴλ Ἀνδρόνικον. Ἦτο αὐστηρῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τάξασα ὡς σκοπὸν τῆς διδασκαλικῆς τῆς ζωῆς τὴν πλήρη καὶ ἀρτίαν μόρφωσιν τῶν μαθητριῶν της. Κατεῖχε καλῶς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἰς βάθος μὲ τὰ ὑψηλὰ νοήματά της. Ἦτο δεινὴ εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ διατύπωσιν ἰδεῶν καὶ νοημάτων καθὼς καὶ εἰς τὸν χειρισμὸν τῆς γραφίδος, ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὰς σπανίας καλλιγράφους ἐν Κύπρῳ ἐξ οὗ ὄλαι αἱ μαθήτριά της ἦσαν ἀρισταὶ καλλιγράφοι. Εἶχεν ὡς σύνθημά της «ἡ καλλιγράφος εἶναι καὶ ὀρθογράφος». Ὅλαι αἱ ὑπάρξασαι μαθήτριά της — αἱ ζῶσαι μέχρι σήμερον — ἐκφράζονται μὲ τὰ

πλέον ἐπαινετικά καὶ κολακευτικά λόγια ἀποδεικνύουσαι οὕτω τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς αὐτήν. Ἡ Εὐανθία Μ. Νικολαΐδου — Εὐανθία Μ. Ἀνδρονίκου — ἀπεβίωσεν εἰς Λευκωσίαν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1976 εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν.

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΠΑΠΑ ΖΑΧΑΡΙΟΥ ἐκ Συρκαϊνῆς Κυθρέας. Ἦτο θυγάτηρ τοῦ οἰκονόμου Π΄΄ Ζαχαρκά προπάππου τῆς σημερινῆς οἰκογενείας τῶν Πετάσσηδων. Ἐγεννήθη περὶ τὸ 1862 καὶ ἀπεφοίτησεν ἐκ τοῦ Παρθενγωγείου Φανερωμένης τὸ 1880 καὶ εἰργάσθη ὡς διδασκάλισσα εἰς τὸ Παρθενγωγεῖον Ἁγ. Μαρίνης Κυθρέας, εἰς Χαρδακιώτισσαν, Ἁγιον Ἀμβρόσιον, Περιστερωνοπηγὴν καὶ ἀλλαχοῦ. Ἀπεβίωσε τὸ 1937 καὶ ἐτάφη εἰς Χαρδακιώτισσαν.

Ἐκ Χρυσίδας Κυθρέας κατήγετο καὶ ἡ ΕΛΕΝΗ ΧΡΙΣΤΟΥ ἥτις ἐπὶ τέσσαρας δεκαετίαι ὑπῆρξε διευθύντρια τοῦ Παρθενγωγείου Φανερωμένης ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου. Ἐσπούδασε Παιδαγωγικὰ καὶ Φιλοσοφίαν εἰς Ἑλβετίαν, ὄλαι αἱ διδασκάλισσαι καὶ αἱ μορφωμέναι κυρίαὶ τῆς Κύπρου, μέχρι τῆς ἀφυπηρετήσεώς της, ὑπῆρξαν μαθήτριά της.

ΧΡΙΣΤΟΣ ΛΟΓΓΙΝΟΣ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ι Σ

Παραθέτομεν κατωτέρω καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὑπολοίπων διδασκαλισσῶν, μὲ τὸ πατρογονικὸν των ὄνομα, ποῦ ἐγεννήθησαν εἰς Κυθρέαν καὶ ποῦ αἱ πλεῖσται — σχεδὸν ὄλαι — ἐδίδαξαν εἰς αὐτήν. Ὁ κατάλογος αὐτὸς εἶναι συμπληρωμένος μέχρι τοῦ 1974.

Μαρί Μ. Νικολαΐδου (Λογγίνου) Ἁγία Μαρίνα.

Μαρία Παπαϊωάννου (ἀπεβίωσε) Ἁγία Μαρίνα.

Μαρία Ν. Παπαδοπούλου (ἀπεβίωσε) Ἁγία Μαρίνα.

- Εύαυθία Παπαγεώργη, Ἁγ. Μαρίνα
- Θέκλα Χατζηδᾶ, Ἁγία Μαρίνα.
- Μελανθῶ Χατζηδᾶ, Ἁγία Μαρίνα.
- Στέλλα Ἁντ. Καλλίτση (Κυριακίδου)
Ἁγία Μαρίνα.
- Ἰάνθη Ἁντ. Καλλίτση (Κυριακίδου),
Ἁγία Μαρίνα.
- Εἰρήνη Ἁνδρ. Χ΄ Δημήτρη (Μουγκᾶ),
Ἁγία Μαρίνα.
- Μαρία Πετρίδου (Κακοῦ), Ἁγ. Μαρίνα.
- Ἐρατῶ Π΄ Μιλτιάδου, Ἁγία Μαρίνα.
- Ἐλπινίκη Παπαδοπούλλου, Ἁγιος
Γεώργιος.
- Εὐαγγελία Στ. Σαλαχώρη, Ἁγιος Γεώρ-
γιος.
- Εὐθυμία Στ. Σαλαχώρη, Ἁγ. Γεώργιος.
- Νέδη Δημ. Νηστικοῦ, Ἁγ. Γεώργιος.
- Ἄλγα Δημ. Νηστικοῦ, Ἁγ. Γεώργιος.
- Ἄνδριανή Ἰωάννου (Χώπλου) Χαρδα-
κιώτισσα.
- Σοφία Λεοντίου, Χαρδακιώτισσα.
- Μαρία Λουκᾶ, Χαρδακιώτισσα.
- Ἄννα Λουκᾶ, Χαρδακιώτισσα.
- Χρυσταλλένη Νικολάου (Τουλουππῆ),
Χαρδακιώτισσα.
- Στέλλα Μιχ. Καράμανου, Χαρδακιώτισ.
- Ἀγγελικὴ Νικολάου (νῦν ἰατρὸς εἰς Ἁγ-
γλίαν), Συρκανιά.
- Λούλλα Οἰκονομίδου, Ἁγιος Ἀνδρόνικος
(ἀπεβίωσε).

ΧΡ. Λ.

ΜΙΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΠΟΥ ΤΡΑΒΗΧΤΗΚΕ ΤΟ 1958 ΣΤΗΝ ΚΥΘΡΕΑ

Φωτογραφία που τραβήχτηκε στα 1958, με την εύκαιρία τών γάμων του Γαβριήλ Λουκαΐδη, στην Κυθρέα, έξω από τὸ σπίτι του στὸ Σεράγιο. Διακρίνονται: Ὁ μ. Γιάννης Οἰκονομίδης ἀπὸ τὴν Ἀκανθοῦ, ἀνώτερος χωρομέτρης, ὁ μ. Κώστας Παπαδάκης ἀπὸ τὴν Κυθρέα, πὺ πέβαινε στὴν προσφυγιὰ στὴ Λεμεσό, ἡ Ἄννα Μιχαὴλ Γερούδη, ἀπὸ τὴν Κυθρέα, ἡ Μαρίτσα Β. Κυπριανοῦ, ὁ Κώστας Χρυσάνθου, ὁ Κυριάκος Κλεόππα καὶ ἄλλοι Κυθρεῶτες.

Π. ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ